

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ДЭГИЙН ТАЛААРХИ СУДАЛГАА

(Улсын Их Хурлын хуралдааны дэгийн эрх зүйн зохицуулалтын асуудалд)

*Ш. Хишигсүрэн***А. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн түүхэн тойм**

Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Бага Хурал 1990 оны 9 дүгээр 13-ны өдөр 1 дүгээр тогтоолоор “БНМАУ-ын Бага Хурлын анхдугаар чуулганы дэг”-ийг баталсан байдаг. Уг дэгт Улсын Бага Хурал /цаашид “УБХ” гэх/ -ын 1990 оны 11 дүгээр сарын 12-ны өдрийн 29 дүгээр тогтоолоор нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан бөгөөд уг нэмэлт, өөрчлөлтөөр “БНМАУ-ын Бага Хурлын анхдугаар чуулганы дэг”-т “БНМАУ-ын хуулийн төслийг хянан хэлэлцэх, батлах журам” нэмж, дэгийн 5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “14.00 цагаас 18.00 цаг хүртэл” гэснийг “14.00 цагаас 16.00 цаг хүртэл” гэж өөрчлөн найруулсан байна.

Монгол Улсын Үндсэн хууль болон түүний Хавсралт хуулийг үндэслэн 1992 оны 3 дугаар сарын 10-ны өдөр УБХ “Улсын Бага Хурлын дэгд нэмэлт, өөрчлөлт оруулан батлах тухай” хуулийг баталсан байдаг. Энэ хуулийн 3 дугаар зүйлд “Улсын Бага Хурлын анхдугаар чуулганы дэгийг дээрх нэмэлт, өөрчлөлттэйгээр энэхүү хуулийн хавсралт болгон баталсугай” гэж заасан бөгөөд Улсын Бага Хурлын 1992 оны 3 дугаар сарын 10-ны өдөр баталсан хуулийн хавсралтаар “Монгол Улсын Бага Хурлын чуулганы дэг”-ийг баталсан.

Үүнээс үзэхэд Улсын Бага Хурлын 1990 оны 1 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “БНМАУ-ын Бага Хурлын анхдугаар чуулганы дэг” 1992 оны 3 дугаар сарын 10-ны өдрийн “Монгол Улсын Бага Хурлын чуулганы дэг”-ийн хууль тусгай болон өөрчлөгдсөн байна.

Үндсэн хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.4-т “Улсын Их Хурлын бусад бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно” гэж заасан бөгөөд Улсын Бага Хурал 1992 оны 7 дугаар сарын 6-ны өдөр “Монгол Улсын Их Хурлын тухай” хуулийг батлан гаргаж, тус хуулийн 63 дугаар зүйлд “Энэ хууль 1992 оны 7 дугаар сарын 20-ны өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр болно” гэж заажээ.

1992 оны Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль нь 10 бүлэг 63 зүйлтэй. Уг хуулийн 6-9 дугаар бүлгүүд нь УИХ-ын чуулганы хуралдааны дэгтэй холбоотой зохицуулалтыг агуулсан байдаг. 1992 оны Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль нь нилээд өргөн агуулгатай хууль байсан. Учир нь уг хууль нь Үндсэн хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.4-т заасан журмыг дангаараа зохицуулсан хууль юм. Харин 1997 оноос хойш Үндсэн хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.4-т заасан журмыг зөвхөн нэг хуулиар бус хоёр хуулиар зохицуулах болсон.

Монгол Улсын Их Хурал 1997 оны 2 дугаар сарын 6-ны өдөр Монгол Улсын Их Хурлын хуралдааны дэгийн тухай хуулийг Үндсэн хуульд нийцүүлэн батлан гаргасан. Мөн Улсын Их Хурал 1997 оны 2 дугаар сарын 6-ны өдрийн хуулиар 1992 оны Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийг хүчингүй болгож, тус хуулиар зохицуулж байсан Улсын Их Хурлын хуралдааны дэгийг мөн өдрийн “Монгол Улсын Их Хурлын хуралдааны дэг”-ийн хуулиар зохицуулах болсон. Уг дэгийн хуульд 1997 оны 5 дугаар сарын 22, 1997 оны 6 дугаар сарын 13, 1997 оны 7 дугаар сарын 4, 1999 оны 1 дүгээр сарын 8-ны өдөр тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна.

Монгол Улсын Их Хурлын 2000 оны сонгуулийн дараагаар шинэ бүрэлдэхүүнтэй болсон Улсын Их Хурал 2001 оны 6 дугаар сарын 21-ний өдөр Улсын Их Хурлын тухай хуулийг шинэчлэн батлахдаа Улсын Их Хурлын хуралдааны дэгийг хуулиар бус тогтоолоор баталж байх зохицуулалтыг хийж, Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийг Улсын

Их Хурлын 61 дүгээр тогтоолоор баталсан нь 2006 оны 1 дүгээр сарын 27-ны өдөр хүртэл хүчин төгөлдөр үйлчилж байжээ. Өөрөөр хэлбэл, Улсын Их Хурлын 2001 оны 6 дугаар сарын 21-ны өдрийн хуулиар 1997 оны “Монгол Улсын Их Хурлын хуралдааны дэг”-ийн хуулийг хүчингүй болгож, уг хуулиар зохицуулж байсан УИХ-ын хуралдааны дэгийн журмыг Улсын Их Хурал “Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг батлах тухай” 2001 оны 6 дугаар сарын 21-ны өдрийн 61 дүгээр тогтоолоороо зохицуулах болсон.

Энэхүү УИХ-ын чуулганы хуралдааны дэгийг Улсын Их Хурлын тогтоолоор баталсан байдал нь Үндсэн хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.4-т “Улсын Их Хурлын бусад бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно” гэснийг зөрчих болсон гэж үзэх болсон. УИХ-ийн 2001 оны 61 дүгээр тогтоолд УИХ 2001 оны 82 дугаар тогтоолоор, 2004 оны 29 дүгээр тогтоолоор тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан.

Түүнчилэн Улсын Их Хурал 2006 оны 1 дүгээр сарын 27-ны өдрийн 14 дүгээр тогтоолоороо 2001 оны 61 дүгээр тогтоолыг хүчингүй болгож, “Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг”-ийг баталсан байна. Гэвч Үндсэн хуулийн цэц 2007 оны 6 дугаар сарын 20-ны өдрийн 8 дугаар дүгнэлтээр “Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг”-ийг баталсан Улсын Их Хурлын 2006 оны 1 дүгээр сарын 27-ны өдрийн 14 дүгээр тогтоол нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн холбогдох заалтуудыг зөрчсөн гэж дүгнэсэн. УИХ 2007 оны 7 дугаар сарын 5-ны өдрийн 47 дугаар тогтоолоор Үндсэн хуулийн цэцийн 2007 оны 8 дугаар дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй гэж үзэж байжээ. Үүний дараагаар Улсын Их Хурлын 2007 оны 10 дугаар сарын 11-ний өдрийн 67 дугаар тогтоолоор “Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг”-ийг баталсан 2006 оны УИХ-ын 14 дүгээр тогтоолыг хүчингүй болгосон.

Монгол Улсын Их Хурал 2007 оны 10 дугаар сарын 11-ний өдрийн хуулиар “Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг”-ийн тухай хуулийг батлан гаргаж, мөн өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөж байна.

Б. Парламентын хуралдааны талаар баримталдаг нийтлэг жишиг хандлага

Дэг гэдэг нь 1.ямар нэгэн төрийн байгууллага /парламент, түүний танхим, засгийн газар, шүүх зэрэг/ түүний бүтцийн үйл ажиллагааны дотоод зохион байгуулалт ба үйл ажиллагааны журмыг зохицуулсан эрх зүйн хэм хэмжээний акт. Жишээлбэл, Монгол Улсын Их Хурлын дэг, 2.хурал, хуралдаан, чуулган ба төлөөлөгчдийн байгууллагын их хурал явуулах журам, 3.дэгийн эрх мэдлийг хэрэгжүүлэх журмаар Франц, Итали ба бусад хэд хэдэн улсын засгийн газраас гаргадаг актын нэр гэсэн байдаг⁴⁵. Дэг горим, журам гэсэн утгатай⁴⁶.

Хууль тогтоох байгууллага өөрийн дотоод үйл ажиллагаагаа зохицуулах зорилгоор тогтоосон журмыг “дэг” гэж нэрлэдэг⁴⁷. Францын сэтгэгч Дугуит дэгийг “бүх л парламентийн зохион байгуулалт болон үйл ажиллагааны аргыг тогтоосон ерөнхий шинж бүхий журмын цогцыг хэлнэ” гэж тодорхойлсон⁴⁸. Энэ утгаараа дэгийг аливаа нэг парламентийн дотоод хууль, журам гэж хүлээн зөвшөөрдөг байна. Парламент өөрөө өөрийн дэгийг тогтоох нь түүнийг бусад төрийн байгууллага, тэр дундаа онцгойлон гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагаас бие даасан байхын нэг илрэл буюу бэлгэ тэмдэг гэж үздэг байна.

⁴⁵ С.Нарангэрэл “Эрх зүйн эх толь бичиг” Улаанбаатар хот, 2007 он, 185 дахь тал.

⁴⁶ мөн тэнд;

⁴⁷ Я.Цэвэл “Монгол хэлний товч тайлбар толь” Улаанбаатар хот, 1966 он, 222 дахь тал.

⁴⁸ Ozbudun.E. “Turk Anayasa Hukuku” Gozden gecirilmis 4.Baski, Ankara, 1995, s. 193.

Үүнийг хууль тогтоох байгууллагын “үйл ажиллагааны хараат бус байдал” (procedural independence) гэж нэрлэдэг⁴⁹.

Нөгөө талаас парламентийн дэг хуультай төстэй боловч хууль биш юм. Хууль тогтоох хоёр танхмын тогтолцоотой улсад хууль хоёр танхмын хамтын хүсэл зоргийн үр дүн байхад танхмууд өөр өөрсдийн дэгийг тогтоох эрх мэдэлтэй байдаг. Хууль эрх, үүрэг бий болгож байхад дэг зарчмын хувьд зөвхөн хууль тогтоох байгууллагын гишүүнтэй холбоотой бөгөөд хууль тогтоох байгууллагаас гадна хэрэгжүүлэх боломжгүй юм.

Дэгийг хууль тогтоох байгууллагын нөлөө, үр нөлөөтэй байх, парламентийн хүсэл зориг үнэнд нийцсэн эсэхийг тогтоодог, эрх баригч-сөрөг хүчний харилцаанд нилээд нөлөөлдөг улс төрийн суурь эрх зүйн акт гэж үздэг ба дэг нь хэм хэмжээ тогтоосон боловч ихэнхи субъектив шинжтэйгээрээ парламентийн бусад шийдвэрээс ялгаатай юм.

Хууль тогтоох байгууллага өөрийн дэгийг тогтоох бүрэн эрхийн нэг үр дүн нь хууль тогтоох байгууллага өөрийн дэгийг хүссэн үедээ өөрчлөх боломжтой юм. Түүнчлэн дэгийг зөвхөн түүнийг баталсан парламентийн сонгуульт хугацаанд хүчин төгөлдөр болохыг хуулиар тогтоосон улс хүртэл байдаг⁵⁰. Гэвч практикт ихэнхидээ өмнөх парламентийн тогтоосон дэгийг өөрчлөөгүй бол дараа нь сонгогдсон парламент ч өмнөх дэгээ дагаж мөрддөг. Хууль тогтоох байгууллагын Үндсэн хуулиар олгогдсон эрх мэдэл нь үргэлжлэх хугацаанд бүх л парламент өөрийн дэгийг өөрчлөх эрхтэй бөгөөд парламентийн баталсан дэгийг дараагийн сонгогдсон парламент өөрчлөх хүртэл тухайн дэг хүчин төгөлдөр байх чадвараа хадгалдаг.

Дэгийн агуулга нь хууль тогтоох байгууллагын үйл ажиллагааг зохицуулах тул дэг нь парламентийн үйл ажиллагаанаатай холбоогүй заалт агуулах ёсгүй юм. Өөрөөр хэлбэл, хууль тогтоох байгууллагын дэг нь уг байгууллагатай ямар нэг холбоогүй этгээдэд үүрэг өгсөн заалтыг тусгахгүй байх нь эргэлзээгүй юм.

Дэгт хууль тогтоох байгууллагын дотоод зохион байгуулалт болон сахилгын шийтгэлийг зохицуулсан заалтыг тусгадаг. Гэвч сахилгын шийтгэл нь хууль тогтоох байгууллагын гишүүний хувьд маргаантай байх асуудал. Учир нь Үндсэн хуульд хууль тогтоох байгууллагын гишүүн нь бүх ард түмний элч гэж үздэг утгаараа түүний аливаа дэг зөрчсөн үйлдэлд сахилгын шийтгэл ногдуулах нь тухайн гишүүнийг бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь саад учруулах ёсгүй гэж тайлбарладаг боловч нөгөө талаас гишүүн ард түмнээс сонгогдсон бөгөөд ард түмний эрх, ашгийн төлөө ажиллах ёстой ба түүнийгээ биелүүлэх үүднээс өөрсдийн тогтоосон дүрэм, журмаа сахих нь зүй ёсны бөгөөд тодорхой хариуцлагатай байхыг шаарддаг гэж үздэг.

Дэг нь хууль тогтоох байгууллагын үйл ажиллагаатай холбоотой зохицуулалтыг агуулах шаардлагатай. Энэ утгаараа хууль тогтоох байгууллага нь Үндсэн хуулиар өөрт нь олгоогүй бүрэн эрх, чиг үүрэгтэй харилцан хамааралгүй үйл ажиллагааг дэгээр зохицуулж болохгүй юм.

Франц Улс 1958 оны Үндсэн хуулиар Парламентын ассамблей бүрийн журмыг Үндсэн хуульд нийцсэн эсэхэд тавих хяналтыг чандлан нарийсган зохицуулсан байна⁵¹. Мөн Франц Улсын хууль тогтоох байгууллага болох Ассамблей бүр журмаа тогтсон дэг жаягт нийцүүлэн боловсруулж, тогтоолоор батладаг бөгөөд гэхдээ хэрэгжүүлэхээсээ өмнө уг

⁴⁹ Ozbudun.E. н.д.б, s. 193;

⁵⁰ Ozbudun.E. н.д.б, s. 194;

⁵¹ Ozbudun.E. н.д.б, s. 195.

журам Үндсэн хуульд нийцсэн эсэхийг тодорхойлуулахаар Үндсэн хуулийн Зөвлөлд өргөн барьдаг⁵². Мөн журмын анхны хувилбараас гадна удаа дараа орсон бүх өөрчлөлтийг хүчин төгөлдөр хэрэгжүүлэхэд Үндсэн хуулийн Зөвлөлийн оролцоо зайлшгүй шаарлдагатай байдаг.

Журмын агуулга нь Үндсэн хуулиар комиссын тоо /зургаа байхаар хязгаарласан/, хэлэлцэх асуудал, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, мэтгэлцээн явуулах журам, саналаа төлөөллийн журмаар өгөх, ассамблей бүрийн ерөнхийлөгчийн бүрэн эрхийн хугацаа зэрэг асуудлыг тогтоон тодорхойлсон байдаг боловч журамд орсон олон заалтыг Үндсэн хууль болон салбар хуулиудад тусгасан байдаг⁵³. “Зүй зохистой парламент ёс” нь өөрийн бүтэц, үйл ажиллагааныхаа журмыг тогтоох парламентын чөлөөт байдлыг давын өмнө хязгаарлах үр дагавартай⁵⁴. Өөрөөр хэлбэл, парламентын үйл ажиллагааны журмыг хуулиар зохицуулах нь түүний чөлөөт байдлыг хязгаарлах талтай.

ХБНГУ-ын хууль тогтоох байгууллага болох Бундестагын үйл ажиллагааны журам болох “GESCHAEFTSORDNUNG DES DEUTSCHEN BUNDESTAGES” буюу “ХБНГУ-ын Бундестагын үйл ажиллагааны процесс”-ийг 1980 оны 7 дугаар сарын 2-ны өдөр Бундестаг өөрийн тогтоолоороо баталсан байна. Мөн Туркын Үндэсний Их Хурлын дотоод журам буюу парламентийнхаа дэг /Türkiye Büyük Millet Meclisi İktisadi-ийг 1973 оны 3 дугаар сарын 5-ны өдөр Туркын Үндэсний Их Хурлын 584 дугаар тогтоолоор баталсан байдаг. Дэлхийн нийтлэг жишиг хандлага нь парламентийн дэгийг хуулиар бус тогтоолоор зохицуулах явдал юм.

Нөгөө талаас Монгол Улсын Үндсэн хуулийн хорин тавдугаар зүйлийн 4-т “Улсын Их Хурлын бусад бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно”, хорин долдугаар зүйлийн 1-т “Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ чуулган, зохион байгуулалтын бусад хэлбэрээр хэрэгжүүлнэ” гэж заасныг Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ чуулган, Байнгын болон дэд, түр хороо, зохион байгуулалтын бусад хэлбэрээр хэрэгжүүлж өдөр тутмын үйл ажиллагаагаа явуулна⁵⁵ гэж тайлбарласан байдаг.

Үндсэн хуулийн хорин наймдугаар зүйлийн 1-т “Улсын Их Хурал үйл ажиллагааныхаа зохих салбар, чиглэлээр Байнгын хороотой байна”, мөн зүйлийн 2-т “Байнгын хорооны бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг Улсын Их Хурал тогтооно” гэж заасан бөгөөд Улсын Их Хурлын Байнгын хороо нь Улсын Их Хурлын ажлын зохион байгуулалтын хэлбэр мөн⁵⁶. Улсын Их Хурал ямар ямар салбар, чиглэлээр Байнгын хороотой байх, тэдгээр байнгын хорооодын чиг үүргийг өөрчлөх, тоог нэмэх хасах асуудлыг Улсын Их Хурал хэзээ ч шийдвэрлэх эрхтэй бөгөөд Байнгын хороо нь чуулганаар хэлэлцэх асуудал боловсруулах, урьдчилан хэлэлцэж санал, дүгнэлт гаргах, түүнчилэн эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд Улсын Их Хурлын хяналтыг хэрэгжүүлэх нийтлэг чиг үүрэгтэй⁵⁷. Практикийг үзэхэд 1992 онд Үндсэн хууль батлагдан гарсантай холбогдуулан Улсын Их Хурлын чуулганы

⁵² Морис Дюверже. “Улс төрийн байгууламж, Үндсэн хуулийн эрх зүй” Улаанбаатар хот 2007 он. 463 дахь тал. Энд журам гэдэг нь парламентийн бүтэц, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааг зохицуулсан журмыг ойлгоно.

⁵³ Морис Дюверже. н.д.б, 463 дахь тал.

⁵⁴ Морис Дюверже. н.д.б, 463 дахь тал.

⁵⁵ Морис Дюверже. н.д.б, 463 дахь тал.

⁵⁶ Г.Совд/Н.Жанцан/Ж.Амарсанаа/С.Жанцан. “Монгол Улсын Үндсэн хуулийн тайлбар” Улаанбаатар хот, 2000 он, 152 дахь тал.

⁵⁷ Г.Совд/Н.Жанцан/Ж.Амарсанаа/С.Жанцан. н.д.б, 154 дэх тал.

хуралдааны дэгтэй холбоотой хууль тогтоомж нь цаг хугацааны хувьд Улсын Их Хурлын сонгуулийн дараагаар шинэ бүрэлдэхүүнтэй болох болгонд өөрчлөгдөж байсан.

Үндсэн хуулийн Хорин наймдугаар зүйлийн 2-т заасан Байнгын хороодын бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг Улсын Их Хурал тогтооно гэснийг хуулиар тогтоож өгөхөөр тайлбарласан байдаг⁵⁸. Байнгын хороо нь Улсын Их Хурлын зохион байгуулалтын хэлбэр бөгөөд түүний үйл ажиллагааг Үндсэн хуульд Улсын Их Хурал тогтооно гэж заасан нь Байнгын хорооны үйл ажиллагааг Улсын Их Хурал хуулиар эсхүл тогтоолоор батлах Үндсэн хуулийн эрх зүйн үндэс бүрдсэн гэж үзэж байна. Өөрөөр хэлбэл, Улсын Их Хурал Байнгын хороодын бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хууль эсхүл тогтоолоор зохицуулах боломжтой. Учир нь Үндсэн хуульд аливаа нэг журмыг хуулиар тогтооно гэж заасан байхад зөвхөн Байнгын хорооны үйл ажиллагааны журмыг Улсын Их Хурал тогтооно гэж тусгайлан заасан Байнгын хорооны журмыг Улсын Их Хурал тогтоолоор батлах үндсийг бий болгосон гэж үзэж байна.

Байнгын хорооны үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтоосон тохиолдолд Улсын Их Хурал байнгын хороодын чиг үүргийг өөрчлөх, тоог нэмэх, хасах нь байнга хууль өөрчлөх асуудалтай тулгарах бөгөөд энэ нь эргээд хуулийн тогтворгүй гэсэн үзүүлэлтийг бий болгоно. Харин Байнгын хорооны үйл ажиллагааг Улсын Их Хурлын тогтоолоор батлах нь Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаанд эерэгээр нөлөөлөх бөгөөд ихэнхи улсын парламентийн жишиг нь парламентийн дэгийг зохицуулсан тогтоолдоо Байнгын хорооны бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг зохицуулдаг. Улсын Их Хурлын байнгын, тусгай, дэд хороо бол Үндсэн хуулиар тогтоосон үйл ажиллагааны үндсэн хэлбэр мөн⁵⁹. Улсын Их Хурлын байнгын хороод бол хууль тогтоох эрх мэдлийг хэрэгжүүлэхэд шууд чиглэсэн тодорхой асуудал эрхлэн хариуцдаг жинхэнэ ажлын байгууллага мөн⁶⁰.

Нөгөө талаар Үндсэн хуулийн хорин тавдугаар зүйлийн 4-т “Улсын Их Хурлын бусад бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно” гэж заасны дагуу Улсын Их Хурал хуулиар бусад хуулиар өөрт нь олгосон бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг зохицуулах шаардлагатай. Гэвч Улсын Их Хурлын дэг нь процессын шинжтэй хэм хэмжээний акт бөгөөд процессын шинжтэй зүйлийг хуульчлах нь хууль зөрчсөн асуудлыг их гаргадаг. Иймд процессын журмыг тогтоолоор зохицуулах нь илүү үр нөлөөтэй. Тухайлбал, хуралдаан эхлэх цагийг заасан хэм хэмжээг хуулиар зохицуулсан байхад хуралдаанд оролцох эрх бүхий этгээд нэг минут хоцрох тохиолдолд хууль зөрчсөн болох ба үүнийг хуулиас бусад актаар зохицуулах нь зүйтэй юм.

Өнөөгийн Улсын Их Хурлын дэгийн талаар профессор, доктор Б.Чимид Үйл явцын буюу процессын журам бол “хуулийн амьдрах” хэлбэр гэдэг бөгөөд энэ талаар Улсын Их Хурал “урт” журамтай боловч эрх зүйн онолын түвшинд хангалтгүй, үндсэн ба үндсэн бус, их, бага элдэв эрэмбийн зүйлийг сайтар ялгаж зааглаагүй, нэлээд нь хуулиудыг хуулж, дэг болгосон байдалтай зэргийг хэлэхэд хэтрүүлэг болохгүй⁶¹ гэж үзсэн байдаг. Профессор, доктор Б.Чимид дэгийн талаар “Төр, нам, эрх зүйн шинэтгэлийн эгзэгтэй асуудал”, Нэгдүгээр дэвтэртээ: УИХ-ын олон талт үйл ажиллагааны ангилалыг зөв хийж, эзэн, цаг хугацаа, хэмжээ зэргийг тод тогтоосон процессийн хууль, түүний дээр ажилбарын журамчлагыг боловсронгуй болгох нь чухал. Үүний тул өөрийн хийгээд дэлхийн улсуудын

⁵⁸ Г.Совд/Н.Жанцан/Ж.Амарсанаа/С.Жанцан. н.д.б, 154 дэх тал.

⁵⁹ Г.Совд/Н.Жанцан/Ж.Амарсанаа/С.Жанцан. н.д.б, 154 дэх тал.

⁶⁰ Б.Чимид. “Төр, нам, эрх зүйн шинэтгэлийн эгзэгтэй асуудал”, Нэгдүгээр дэвтэр, Улаанбаатар хот, 2008 он, 96 дахь тал.

⁶¹ Б.Чимид. “Төр, нам, эрх зүйн шинэтгэлийн эгзэгтэй асуудал”, Нэгдүгээр дэвтэр, Улаанбаатар хот, 2008 он, 96 дахь тал.

хүлээн зөвшөөрөгдсөн арга туршлагыг судалж, орчин үеийн эрх зүйн шинжлэх ухааны онолын түвшинд хүртэл боловсруулж мөрдүүштэй. Юуны өмнө:

- парламентын сонгуулийн;
- УИХ-ын үүсгэн байгуулах үйл явцын (ЗГ-ыг болон бусад байгууллагыг байгуулах, зөвшилцөх хариуцан тайлагнах зэрэг);
- өөрийн зохион байгуулалтын (гишүүний бүрэн эрхийг тогтоох, бүтцийн хороодыг байгуулах, өөрчлөх, сахилга хариуцлагын зэрэг асуудлыг шийдвэрлэх);
- хууль гаргах (санаачлах, хэлэлцэх, батлах, нийтлэх) ажиллагааны;
- маргаантай асуудал, саналын зөрөөг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны;
- санхүүгийн үйл ажиллагаа, төсвийн үйл явцын;
- гадаад харилцааны болон олон улсын үйл ажиллагааны зэрэг бүлэг, дэд чиг үүрэг, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх олон зүйл тодорхой ажилбарыг хэн, хэзээ, хэрхэн, яаж үүсгэх хэлэлцэх, шийдвэрлэх, түүнээ хэрэгжүүлэх дүгнэх арга хэлбэр, хугацаа, журам, үүрэг, үр дагавар хамаарна.

Тэр бүхнийг дэгээр тодорхойлж, байн байн эсрэгээр өөрчлөх биш баяжуулан хэвшүүлж баймааж парламентын эрх зүйг бүрдүүлж хэрэгжүүлэх болно гэж асуудлыг тодорхой тусгасан байдаг⁶². Материаллаг хууль хүний эрх, эрх чөлөө болон төрийн үйлчилгээ зэрэг зүйлтэй холбоотой асуудлыг зохицуулсан байхад процессын асуудлыг хуулиар зохицуулахаас сүүлийн жилүүдэд Герман зэрэг орнууд зайлсхийх хандлагатай болсон.

В. Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн хууль тогтоомжийн талаар Үндсэн хуулийн цэцэд гарсан маргааны тухай

Өнөөг хүртэл хүчин төгөлдөр үйлчилж байсан Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн хууль тогтоомжийг Үндсэн хуулийн холбогдох заалтуудыг зөрчсөн эсэх маргааны шийдвэрлэсэн Үндсэн хуулийн цэцийн 2 дүгнэлт, 3 тогтоол гарсан байна.

Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэрүүдийг авч үзвэл:

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

⁶² Б.Чимид. “Төр, нам, эрх зүйн шинэтгэлийн эгзэгтэй асуудал”, Нэгдүгээр дэвтэр, Улаанбаатар хот, 2008 он, 98 дахь тал.

ҮХЦэцийн шийдвэрийн огноо, дугаар, төрөл	Маргааны агуулга	ҮХ-ийн аль заалтыг зөрчсөн тухай	ҮХЦ-ийн шийдвэр
1. 2007 оны 6 дугаар сарын 20-ны өдрийн 8 дугаар Дүгнэлт	Улсын Их Хурлын тухай хуулийн зарим заалт, Улсын Их Хурлын 2006 оны 14 дүгээр тогтоол Үндсэн хууль зөрчсөн эсэх тухай маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тухай Маргааны гол агуулга: Улсын Их Хурлын 2006 оны 14 дүгээр тогтоолоор батлагдсан Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны зохион байгуулалт, үйл ажиллагааг зохицуулж байгаа бөгөөд чуулганы хэлбэрээр бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж байгаа Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааг зохицуулж байгаа нь Үндсэн хуулийн холбогдох заалттай шууд утгаараа ноцтойгоор зөрчилдөж байна.	Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн "...хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн", Хорин тавдугаар зүйлийн 4 дэх хэсгийн "Улсын Их Хурлын бусад бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно" Хорин долдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ чуулган, зохион байгуулалтын бусад хэлбэрээр хэрэгжүүлнэ", Хорин наймдугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн "Байнгын хорооны бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг Улсын Их Хурал тогтооно" Далдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "Үндсэн хуульд хууль, ..., төрийн байгууллагын бусад шийдвэр, ...бүрнээ нийцсэн байвал зохино".	1.Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 32.2 дахь хэсгийн "Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийг Улсын Их Хурлын тогтоолоор батална" гэсэн заалт, "Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг"-ийг баталсан Улсын Их Хурлын 2006 оны 1 дүгээр сарын 27-ны өдрийн 14 дүгээр тогтоол нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн "...хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн", Хорин тавдугаар зүйлийн 4 дэх хэсгийн "Улсын Их Хурлын бусад бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно", Далдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "Үндсэн хуульд хууль, ...төрийн байгууллагын бусад шийдвэр... бүрнээ нийцсэн байвал зохино" гэсэн заалтыг тус тус зөрчсөн байна. 2.Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 32.2 дахь хэсэг, "Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг"-ийг баталсан Улсын Их Хурлын 2006 оны 1 дүгээр сарын 27-ны өдрийн 14 дүгээр тогтоол нь Үндсэн хуулийн Хорин наймдугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн "Байнгын хорооны бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг Улсын Их Хурал тогтооно" гэсэн заалтыг зөрчөөгүй байна 3.Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсгийн заалтыг үндэслэн Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 32.2 дахь хэсэг, Улсын Их Хурлын 2006 оны 1 дүгээр сарын 27-ны өдрийн 14 дүгээр тогтоолын үйлчлэлийг 2007 оны 10 дугаар сарын 15-ны өдрөөс эхлэн түдгэлзүүлсүгэй. 4.Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хуульд заасны дагуу энэхүү дүгнэлтийг хүлээн авснаас хойш 15 хоногийн дотор хэлэлцэн хэрхэн шийдвэрлэсэн тухай хариу мэдэгдэхийг Улсын Их Хуралд уламжилсугай.

УИХ 2007 оны 7 дугаар сарын 5-ны өдрийн 47 дугаар тогтоолоор Үндсэн хуулийн цэцийн 2006 оны 8 дугаар дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй гэж үзсэн. Гэвч Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчсөн тухай Үндсэн хуулийн цэцийн 2007 оны 8 дугаар дүгнэлтийн дагуу Улсын Их хурал 2007 оны 10 дугаар сарын 11-ний өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаараа Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 32.2-т "...Улсын Их Хурлын тогтоолоор..." гэснийг "...хуулиар..." гэж өөрчилсөн "Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль", "Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль", "Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг батлах тухай " Улсын Их Хурлын 2006 оны 14 дүгээр тогтоолыг хүчингүй болсонд тооцсон Улсын Их Хурлын 67 дугаар тогтоолыг тус тус батлан гаргаж маргаан бүхий нөхцөл байдал үгүй болсныг Улсын Их Хурал хүлээн зөвшөөрсөн.

* * *

<p>2. 2007 оны 12 дугаар сарын 12-ны өдрийн 3 дугаар Тогтоол</p>	<p>Улсын Их Хурлын тухай хуулийн зарим заалт Улсын Их Хурлын 2006 оны 14 дүгээр тогтоол Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчсөн эсэх тухай маргааныг эцэслэн шийдвэрлэсэн тухай</p>	<p>Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн "...хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн", Хорин тавдугаар зүйлийн 4 дэх хэсгийн "Улсын Их Хурлын бусад бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно" Хорин долдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ чуулган, зохион байгуулалтын бусад хэлбэрээр хэрэгжүүлнэ", Хорин наймдугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн "Байнгын хорооны бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг Улсын Их Хурал тогтооно" Далдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "Үндсэн хуульд хууль, ..., төрийн байгууллагын бусад шийдвэр, ... бүрнээ нийцсэн байвал зохино</p>	<p>1. Үндсэн хуулийн цэцийн 2007 оны 08 дугаар дүгнэлтийн тухай Монгол Улсын Их Хурлын 2007 оны 7 дугаар сарын 05-ны өдрийн 47 дугаар тогтоолыг хүчингүй болгосугай. 2. Энэхүү тогтоол гармагцаа хүчин төгөлдөр болохыг дурьдсугай.</p>
--	--	--	---

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

<p>3. 2008 оны 2 дугаар сарын 29-ний өдрийн 4 дүгээр Дүгнэлт</p>	<p>Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8.1.4, 8.1.5 дахь заалтууд Үндсэн хуулийн холбогдох заалтуудыг зөрчсөн эсэх тухай маргааныг шийдвэрлэсэн тухай</p> <p>Маргааны гол агуулга: “Монгол Улсын Их Хурлаас 2007 оны 10 дугаар сарын 11-ний өдөр баталсан “Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль”-ийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.4-т “Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүн, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүдийг томилох, чөлөөлөх, огцруулах, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, улсын төсөв зэрэг асуудлыг хэлэлцэхэд гишүүн нам, эвслийн бүлэг дээр тогтсон бодлого, зарчмыг удирдлага болгох” мөн 8.1.5-т “энэ хуулийн 8.1.4-т зааснаас бусад хууль, Улсын Их Хурлын шийдвэрийн төсөл, тодорхой асуудал хэлэлцэхэд гишүүн өөрийн байр сууринаас хандаж үг хэлэх, санал хураалтанд оролцох” гэсэн зохицуулалт нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн зүйл, заалтыг зөрчсөн байна. Иймд Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчсөн “Монгол Улсын Их хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль”-ийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.4, 8.1.5 дахь заалтуудыг хүчингүй болгож өгнө үү” гэжээ.</p>	<p>Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг “Ардчилсан ёс, шударга ёс, эрх чөлөө, тэгш байдал, үндэсний эв нэгдлийг хангах, хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн”</p> <p>Гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг “Монгол Улсад Засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож, мөн сонгож байгуулсан төрийн эрх барих төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан энэхүү эрхээ эдэлнэ”</p> <p>Хорин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг “Улсын Их Хурлын гишүүн бол ард түмний элч мөн бөгөөд нийт иргэн, улсын ашиг сонирхолыг эрхэмлэн баримтлана”</p> <p>Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7 дахь заалт “төрийн санхүү, зээл, албан татвар, мөнгөний бодлого, улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн үндсэн чиглэлийг тодорхойлж, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, улсын төсөв, түүний гүйцэтгэлийн тайланг батлах” гэсэн хэм хэмжээг тус тус зөрчсөн байна.</p>	<p>1. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.4 дэх заалтын “Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүн, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүдийг томилох, чөлөөлөх, огцруулах, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, улсын төсөв зэрэг асуудлыг хэлэлцэхэд гишүүн нам, эвслийн бүлэг дээр тогтсон бодлого, зарчмыг удирдлага болгох” мөн 8.1.5 дахь заалтын “энэ хуулийн 8.1.4-т зааснаас бусад...” гэсэн хэсэг нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн “Ардчилсан ёс, ...хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн”, Гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Монгол Улсад засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож, мөн сонгож байгуулсан төрийн эрх барих төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан энэхүү эрхээ эдэлнэ”, Хорин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Улсын Их Хурлын гишүүн бол ард түмний элч мөн бөгөөд нийт иргэн, улсын ашиг сонирхлыг эрхэмлэн баримтала” гэснийг тус тус зөрчсөн байна.</p> <p>2. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.4 дэх заалт, мөн 8.1.5 дахь заалт нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7/-д заасан “төрийн санхүү, зээл, албан татвар, мөнгөний бодлого, улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн үндсэн чиглэлийг тодорхойлж, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, улсын төсөв, түүний гүйцэтгэлийн тайланг батлах,” гэснийг зөрчөөгүй байна.</p> <p>3. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.4 дэх заалт, 8.1.5 дахь заалтын “энэ хуулийн 8.1.4-т зааснаас бусад...” гэсэн хэсгийн үйлчлэлийг 2008 оны 2 дугаар сарын 29-ний өдрөөс эхлэн түдгэлзүүлсүгэй.</p> <p>4. Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын дараагийн чуулганы хуралдаан эхэлснээс хойш 15 хоногийн дотор хэлэлцэн хэрхэн шийдвэрлэсэн тухай хариу ирүүлэхийг Улсын Их Хуралд уламжилсугай.</p>
--	---	---	---

Үндсэн хуулийн цэцийн 2008 оны 22 дугаар тогтоолыг Улсын Их Хурлын Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны 2008 оны 4 дугаар сарын 8-ны өдрийн хурлаар Улсын Их Хурлын нам, эвсэлийн бүлгийг намын байгууллага гэж үзэхгүй, харин байнгын хороо, бүлэг, зөвлөлүүд шиг Улсын Их Хурлын бүтцийн байгууллага гэж үзсэн бөгөөд нөгөө талаас сонгуульд ялсан нам Ерөнхий сайдаа сонгодог тэгэхээр сонгогчдын эрх ашиг хөндөгдсөн асуудал байна. Мөн Сонгуульд ялсан нам бодлогоо буюу мөрийн хөтөлбөрөө хэрэгжүүлэх гэхээр Үндсэн хууль зөрчсөн болоод байх нь мөн парламентийн гишүүн бүр үг хэлээд байдаггүй энэ байдал нь төр засаг тогтвортой байхад ч нөлөөлдөг иймд Үндсэн хуулийн дүгнэлийг хүлээн авах үндэслэлгүй гэж санал /ТБХ-ны 12 гишүүн/ нэгтэй шийдвэрлэсэн. Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны уг шийдвэрийг Улсын Их Хурал 2008 оны 4 дүгээр сарын 10-ны өдрийн хуралдаанаар хэлэлцээд ТБХ-ны саналыг хураахад 48 гишүүн оролцож, зөвшөөрсөн 43, татгалзсан 5 гишүүн байснаас 89.6 хувийн саналаар Үндсэн хуулийн цэцийн 2008 оны 4 дүгээр дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй гэж үзэн УИХ 2008 оны 22 тогтоолыг гаргасан байна.

<p>4. 2008 оны 5 дугаар сарын 7-ны өдрийн 2 дугаар Тогтоол</p>	<p>Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8.1.4, 8.1.5 дахь заалтууд Үндсэн хуулийн холбогдох заалтуудыг зөрчсөн эсэх тухай маргааныг эцэслэн шийдвэрлэсэн тухай</p>	<p>Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг "Ардчилсан ёс, шударга ёс, эрх чөлөө, тэгш байдал, үндэсний эв нэгдлийг хангах, хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн" Гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг "Монгол Улсад Засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож, мөн сонгож байгуулсан төрийн эрх барих төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан энэхүү эрхээ эдэлнэ" Хорин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг "Улсын Их Хурлын гишүүн бол ард түмний элч мөн бөгөөд нийт иргэн, улсын ашиг сонирхолыг эрхэмлэн баримтлана" Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7 дахь заалт "төрийн санхүү, зээл, албан татвар, мөнгөний бодлого, улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн үндсэн чиглэлийг тодорхойлж, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, улсын төсөв, түүний гүйцэтгэлийн тайланг батлах" гэсэн хэм хэмжээг тус тус зөрчсөн байна.</p>	<p>1. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.4 дэх заалт, мөн хуулийн 8.1.5 дахь заалт нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг, Гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, Хорин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийг тус тус зөрчсөн байх тул Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.4 дэх заалт, мөн хуулийн 8.1.5 дахь заалтын "энэ хуулийн 8.1.4-т зааснаас бусад ..." гэсэн хэсгийг тус тус хүчингүй болгосугай.</p> <p>2. Үндсэн хуулийн цэцийн 2008 оны 2 дугаар сарын 29-ний өдрийн 04 дүгээр дүгнэлтийн тухай Монгол Улсын Их Хурлын 2008 оны 4 дүгээр сарын 10-ны өдрийн 22 дугаар тогтоолыг 2008 оны 5 дугаар сарын 07-ны өдрөөс хүчингүйд тооцсугай.</p> <p>3. Энэхүү тогтоол гармагцаа хүчин төгөлдөр болохыг дурдсугай.</p>
--	--	--	---

<p>5. 2008 он 1 дүгээр сарын 23-ны өдрийн 1 дүгээр Тогтоол</p>	<p>Улсын Их Хурлын тухай хууль, Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн зарим заалт Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчсөн эсэх тухай маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тухай</p> <p>Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы дэгийн тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 32.2.9 дэх хэсэг, 35 дугаар зүйлийн 35.1 дэх заалт, 35.2 дахь заалт, 38 дугаар зүйлийн 38.2 дахь хэсэгт зохицуулсан Үндсэн хуулийн цэцээс зарим албан тушаалтнуудыг Үндсэн хууль зөрчсөн болон огцруулах, эгүүлэн татах үндэслэлтэй гэсэн дүгнэлтийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон зарим заалтууд Үндсэн хууль зөрчсөн тухай</p>	<p>Гучин тавдугаар зүйл 2.Ерөнхийлөгчийн нэр төр, халдашгүй байдлыг хуулиар зохицуулна. Дөчин дөрөвдүгээр зүйл 1.Өөрт нь итгэл хүлээлгэж байгаа эсэхийг илэрхийлж өгөхийг хүсч Засгийн газар тогтоолын төсөл оруулбал Улсын Их Хурал уул асуудлыг дөчин гуравдугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан журмаар шийдвэрлэнэ. Тавдугаар зүйл 2.Улсын дээд шүүхийн шийдвэр шүүхийн эцсийн шийдвэр байх бөгөөд түүнийг бүх шүүх, бусад этгээд заавал биелүүлнэ. Хэрэв Улсын дээд шүүхийн шийдвэр хуульд харшилбал түүнийг Улсын дээд шүүх өөрөө хүчингүй болгоно. Улсын дээд шүүхийн тайлбар хуульд харшилбал хуулийг дагаж биелүүлнэ. Жаран зургадугаар зүйл 3.Энэ зүйлийн 2 дахь хэсгийн 1, 2-т заасны дагуу оруулсан дүгнэлтийг Улсын Их Хурал хүлээн зөвшөөрөөгүй бол Үндсэн хуулийн цэц дахин хянан үзэж эцсийн шийдвэр гаргана. Жаран долдугаар зүйл Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэр гармагцаа хүчин төгөлдөр болно.</p>	<p>1.Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.6.5-ын “Үндсэн хуулийн цэц гишүүнийг эгүүлэн татах үндэслэлтэй гэсэн дүгнэлт гаргасныг Улсын Их Хурал хүлээн авсан;”, 10 дугаар зүйлийн 10.2.4-ийн “Үндсэн хуулийн цэц Улсын Их Хурлын даргыг огцруулах үндэслэлтэй гэсэн дүгнэлт гаргасныг Улсын Их Хурал хүлээн авсан;” гэж тус тус заасны “...Улсын Их Хурал хүлээн авсан” гэсэн хэсэг нь Үндсэн хуулийн цэцийн 1995 оны 1 дүгээр дүгнэлт, 2 дугаар тогтоолоор хүчингүй болгосон Улсын Их Хурлын тухай хуулийн холбогдох заалтыг агуулгаар нь дахин сэргээн батлаагүй байна гэж үзсүгэй.</p> <p>2.Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 32.2.9, 35 дугаар зүйлийн 35.1, 2, 38 дугаар зүйлийн 38.2 дахь хэсгийн холбогдох заалт нь Үндсэн хуулийн цэцийн 1995 оны 1 дүгээр дүгнэлт, 2 дугаар тогтоолтой хамааралгүй гэж үзсүгэй.</p> <p>3.Энэхүү тогтоол гармагцаа хүчин төгөлдөр болохыг дурдсугай</p>
--	--	--	--

Үндсэн хуулийн цэц 2007 оны 6 дугаар сарын 20-ны өдөр Улсын Их Хурлын 2006 оны 14 дүгээр тогтоол Үндсэн хууль зөрчсөн эсэх тухай маргааныг хянан хэлэлцээд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн “...хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн”, Хорин тавдугаар зүйлийн 4 дэх хэсгийн “Улсын Их Хурлын бусад бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно”, Далдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Үндсэн хуульд хууль, ...төрийн байгууллагын бусад шийдвэр... бүрнээ нийцсэн байвал зохино” гэсэн заалтыг тус тус зөрчсөн байна гэж шийдвэрлэсэн.

Гэвч УИХ 2007 оны 7 дугаар сарын 5-ны өдрийн 47 дугаар тогтоолоор Үндсэн хуулийн цэцийн 2007 оны 8 дугаар дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрөхгүй боломжгүй гэж үзсэн боловч дараагаар нь дахин 67 тогтоол гаргаж, “Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг”-ийг баталсан 2006 оны УИХ-ын 14 дүгээр тогтоолыг хүчингүй болгосон.

Уг асуудлыг Үндсэн хуулийн цэц дахин авч үзээд 2007 оны 12 дугаар сарын 12-ны өдрийн 3 дугаар тогтоолынхоо үндэслэх хэсэгт: Улсын Их Хурлын 2006 оны 14 дүгээр тогтоол Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчсөн тухай Үндсэн хуулийн цэцийн 2007 оны 08 дугаар дүгнэлтийн дагуу Улсын Их хурал 2007 оны 10 дугаар сарын 11-ний өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаараа Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 32.2-т “...Улсын Их Хурлын тогтоолоор...” гэснийг “...хуулиар...” гэж өөрчилсөн “Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль”, “Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль”, “Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг батлах тухай” Улсын Их Хурлын 2006 оны 14 дүгээр тогтоолыг хүчингүй болсонд тооцсон Улсын Их Хурлын 67 дугаар тогтоолыг тус тус батлан гаргаж маргаан

бүхий нөхцөл байдал үгүй болсныг Улсын Их Хурал хүлээн зөвшөөрсөн байх тул мэдээлэл гаргагчийн мэдээлэлд дурдагдсан шаардлага хангагдсан гэж үзэх үндэслэлтэй гэж үзээд Үндсэн хуулийн цэцийн 2007 оны 08 дугаар дүгнэлтийн тухай Монгол Улсын Их Хурлын 2007 оны 7 дугаар сарын 05-ны өдрийн 47 дугаар тогтоолыг хүчингүй болгосон.

Үндсэн хуулийн цэц 2008 оны 2 дугаар сарын 29-ний өдрийн дунд суудлын хуралдаанаар Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8.1.4, 8.1.5 дахь заалтууд Үндсэн хуулийн холбогдох заалтуудыг зөрчсөн эсэх тухай маргааныг хянан хэлэлцээд Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.4 дэх заалтын “Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүн, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүдийг томилох, чөлөөлөх, огцруулах, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, улсын төсөв зэрэг асуудлыг хэлэлцэхэд гишүүн нам, эвслийн бүлэг дээр тогтсон бодлого, зарчмыг удирдлага болгох” мөн 8.1.5 дахь заалтын “энэ хуулийн 8.1.4-т зааснаас бусад...” гэсэн хэсэг нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн “Ардчилсан ёс, ...хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн”, Гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Монгол Улсад засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож, мөн сонгож байгуулсан төрийн эрх барих төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан энэхүү эрхээ эдэлнэ”, Хорин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Улсын Их Хурлын гишүүн бол ард түмний элч мөн бөгөөд нийт иргэн, улсын ашиг сонирхлыг эрхэмлэн баримтална” гэснийг тус тус зөрчсөн байна гэж шийдвэрлэсэн. Тус дүгнэлтийг Улсын Их Хурал 2008 оны 4 дүгээр сарын 10-ны өдрийн 22 дугаар тогтоолоор Үндсэн хуулийн цэцийн 2008 оны 4 дүгээр дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй гэж үзсэн байна.

Үндсэн хуулийн цэц 2008 оны 5 дугаар сарын 7-ны өдрийн 2 дугаар тогтоолоороо Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.4 дэх заалтын “Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүн, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүдийг томилох, чөлөөлөх, огцруулах, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, улсын төсөв зэрэг асуудлыг хэлэлцэхэд гишүүн нам, эвслийн бүлэг дээр тогтсон бодлого, зарчмыг удирдлага болгох”; мөн хуулийн 8.1.5 дахь заалтын “энэ хуулийн 8.1.4-т зааснаас бусад...” гэсэн хэсэг нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн “Ардчилсан ёс, ...хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн”; Гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Монгол Улсад засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож, мөн сонгож байгуулсан төрийн эрх барих төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан энэхүү эрхээ эдэлнэ”; Хорин гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Улсын Их Хурлын гишүүн бол ард түмний элч мөн бөгөөд нийт иргэн, улсын ашиг сонирхлыг эрхэмлэн баримтална” гэснийг тус тус зөрчсөн байх тул Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.4 дэх заалт, мөн хуулийн 8.1.5 дахь заалтын “энэ хуулийн 8.1.4-т зааснаас бусад...” гэсэн хэсгийг тус тус хүчингүй болгож, Үндсэн хуулийн цэцийн 2008 оны 2 дугаар сарын 29-ний өдрийн 4 дүгээр дүгнэлтийн тухай Монгол Улсын Их Хурлын 2008 оны 4 дүгээр сарын 10-ны өдрийн 22 дугаар тогтоолыг 2008 оны 5 дугаар сарын 07-ны өдрөөс хүчингүйд тооцсон.

Үндсэн хуулийн цэцийн 2008 он 1 дүгээр сарын 23-ны өдрийн их суудлын хуралдаанаар Улсын Их Хурлын тухай хууль, Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн зарим заалт Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчсөн эсэх тухай маргааныг хянан хэлэлцээд Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 32 дугаар зүйлийн 32.2.9, 35 дугаар зүйлийн 35.1, 2, 38 дугаар зүйлийн 38.2 дахь хэсгийн холбогдох заалт нь Үндсэн хуулийн цэцийн 1995 оны 1 дүгээр дүгнэлт, 2 дугаар тогтоолтой хамааралгүй гэж үзсэн байна.

Г. Дүгнэлт

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай 2007 оны 10 дугаар сарын 11-ний өдрийн хууль нь найман бүлэг 52 зүйлтэй хууль юм.

Үндсэн хуулийн дагуу Улсын Их Хурал бусад бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар зохицуулах боловч тухайн хуулиар процессын шинжтэй хэм хэмжээг зохицуулалгүй, дэгээр зохицуулахаар ишлэл хийхээр хуульд заах нь илүү үр дүнтэй бөгөөд энэхүү байдал бусад улсын парламентийн жишигт нийцэх боломжтой. Мөн тухайн дэгээр Байнгын хорооны зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг зохицуулах боломжтой юм.

Юуны өмнө дэгийн тухай хууль, Улсын Их Хурлын тухай хууль хоёрыг өөр хооронд нь нарийвчилан судалж дэгээр зохицуулах процессын журмыг профессор, доктор Б.Чимидийн саналыг тусган боловсронгуй болгох, нөгөө талаас Үндсэн хуулийн хорин тавдугаар зүйлийн 4-т заасан журмыг баримтлан боловсруулах шаардагатай гэж үзэж байна.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН